

Nu we weten wat het auteursrecht beschermt en wanneer en hoe auteursrechtelijke bescherming van een werk wordt verkregen, komen we aan de vraag: aan wie komt de auteursrechtelijke bescherming toe? Volgens de Auteurswet wordt het auteursrecht aan de 'maker' toegekend. Met het begrip maker wordt bedoeld de schrijver, fotograaf, illustrator, ontwerper, songwriter, beeldend kunstenaar, kortom, iedere maker van een werk dat door het auteursrecht wordt beschermd. In deze gids worden de begrippen maker en auteur afwisselend gebruikt. Wie heeft het auteursrecht? Het lijkt voor de hand te liggen dat degene die een auteursrechtelijk beschermd werk heeft gemaakt, als auteur daarvan wordt aangemerkt. Maar hoe zit het met de eigendom van de auteursrechten als het werk in opdracht of in dienstverband wordt gemaakt, als het werk een bewerking is van een al bestaand werk of in samenwerking met anderen tot stand komt, en wat is de positie van de uitgever of producent of uitvoerend artiest? Wie heeft dan het auteursrecht?

2.1 WIE IS DE MAKER?

In beginsel is de maker uiteraard degene die het beschermde werk daadwerkelijk tot stand brengt. Deze maker bezit alle auteursrechten, zowel de vermogensrechten (de exploitatierechten) als de morele rechten (bescherming van de persoonlijke binding van de auteur met zijn werk).

Maar de Nederlandse Auteurswet kent rechtsverhoudingen waarin een ander dan de feitelijke schepper van het werk als auteur, als 'maker' wordt aangemerkt. Dat kan onder strikte voorwaarden de opdrachtgever (zie paragraaf 2.3) of de werkgever (zie paragraaf 2.6) zijn. Nederlandse rechtspersonen die als maker van het werk worden aangemerkt kunnen ook 'morele rechten uitoefenen'. Hierover meer in het volgende hoofdstuk (paragraaf 3.6).

Degene wiens naam op of in een auteursrechtelijk beschermd creatie als auteur staat vermeld, wordt vermoed de auteur van dat werk te zijn. Dit is echter niet meer dan een vermoeden. Als de werkelijke maker kan bewijzen dat hij het werk heeft gemaakt – en alle bewijsmiddelen zijn hiervoor toegelaten (zie paragraaf 1.1) – zal hij, en niet de als auteur genoemde persoon, als de maker worden aangemerkt.

Als niemand als auteur wordt genoemd (bijvoorbeeld omdat de auteur anoniem wil blijven), kan de uitgever de auteursrechten uitoefenen. Wordt er ook geen uitgever genoemd, dan kan de drukker de auteursrechten uitoefenen. Ook hier geldt weer: totdat de daadwerkelijke maker zich aandient.

Dit 'rechtsvermoeden' dat voor de uitgever en de drukker bij wet is geregeld, wordt in de praktijk ook voor andere werken gehanteerd. Zo beschouwt bijvoorbeeld muziekrechtenorganisatie Buma/Stemra als de maker degene die het werk bij Buma/Stemra als maker registreert, totdat dit betwist wordt door een ander. In het geval van een dubbele claim dient eerst te worden onderzocht en te worden vastgesteld door de Vaste Commissie Plagiaat of de rechter wie de werkelijke maker is.

De vermelding van de auteur kan door een naam of pseudoniem, maar ook door elke andere aanduiding waarmee een auteur zich kan identificeren. Denk hierbij aan initialen, beeldmerken, stempels, emblemen of logo's. De naamsvermelding geeft in alle gevallen niet meer dan een vermoeden van auteurschap. Als de daadwerkelijke auteur kan aantonen de maker te zijn, is de feitelijke situatie altijd beslissend.

[Artikel 4, 7, 8 en 9 Auteurswet]

2.2 MEER DAN ÉÉN MAKER

Veel werken komen tot stand door de medewerking van meer dan één auteur. Zo kan een boek of een artikel worden geschreven door een aantal auteurs en kan het geïllustreerd of op een bijzondere manier vormgegeven worden. Soms werken de verschillende auteurs daarbij nauw samen, soms helemaal niet.

Iedereen die een creatieve bijdrage aan het werk levert wordt als medeauteur beschouwd, bijvoorbeeld de schrijver en de illustrator, maar ook degene zonder wiens creatieve bijdrage het werk niet tot stand zou zijn gekomen (bijvoorbeeld een regisseur of hoofdredacteur) of belangrijke verschillen zou vertonen in zijn concrete en originele vorm (bijvoorbeeld van de vormgever of de creatieve producent).

Om als medeauteur te kunnen worden aangemerkt, is dus die creatieve inbreng, het persoonlijk stempel van de medeauteur vereist: iemand die uitsluitend de woorden van iemand anders uittikt of corrigeert, is daarmee natuurlijk nog geen medeauteur.

Bij de start van een samenwerking denkt vaak niemand eraan dat er onderling onenigheid zou kunnen ontstaan, of dat auteurs om andere redenen niet meer willen of kunnen samenwerken, terwijl ze voor de exploitatie van het werk toch van elkaar afhankelijk zijn. Of als een van de

auteurs onverhoopt zou overlijden, kan de uitoefening van zijn deelrecht bij meerdere erfgenamen terecht komen.

De samenwerkende auteurs doen er dus goed aan afspraken te maken over de uitoefening van rechten, en ook de uitgever of producent dient zich bewust te zijn van de consequenties. Het maakt hierbij verschil of er sprake is van een gemeenschappelijk werk, ook wel 'ondeelbaar werk' genoemd, of van een combinatie van afzonderlijke werken, ook wel 'deelbare werken' genoemd.

Wanneer ieders afzonderlijke bijdrage van het in teamverband tot stand gebrachte werk niet meer als zodanig te onderscheiden valt, is er sprake van een ondeelbaar of gemeenschappelijk werk. Beslissend hiervoor is dat de diverse bijdragen geen voorwerp van afzonderlijke beoordeling meer zijn, zoals een lied dat door een aantal auteurs is gecomponeerd of een boek dat in onderlinge samenspraak wordt geschreven; denk bijvoorbeeld aan de succesvolle thrillers van het echtpaar French of van het echtpaar dat samenwerkt onder het pseudoniem Lars Keppler. De consequentie van een ondeelbaar werk is dat het auteursrecht alleen gezamenlijk kan worden uitgeoefend, tenzij anders overeengekomen.

Het criterium voor de beoordeling of er sprake is van een gezamenlijk werk of een combinatie van werken stamt van het arrest '*La belle et la bête*' van de Hoge Raad van 25 maart 1949 (NJ 1950/643). De Hoge Raad bepaalde dat van een gezamenlijk werk pas sprake is als de verschillende elementen niet scheidbaar zijn, geen voorwerp van afzonderlijke beoordeling kunnen zijn. Door de toepassing van dit criterium werd de film '*La belle et la bête*' niet aangemerkt als een gezamenlijk werk ten opzichte van de filmmuziek, waardoor de componist van de muziek zijn eigen auteursrecht op de filmmuziek behield.

De uitoefening van het auteursrecht op een combinatie van onverdeelde werken kan tussen de verschillende auteurs vrij bij overeenkomst worden geregeld. Als de medeauteurs over deze uitoefening echter geen afspraken hebben gemaakt, mag geen van hen deze rechten afzonderlijk uitoefenen. Iedere auteur is wel vrij om in zijn naam – en zonder de tussenkomst van de andere auteurs – een rechtsvordering tegen anderen in te stellen wegens inbreuk op het auteursrecht, en vervolgens schadevergoeding te eisen voor zijn deel. Bij onenigheid over de wijze waarop de onverdeelde auteursrechten moeten worden uitgeoefend, zal men zich uiteindelijk tot de rechter kunnen wenden om toestemming te verkrijgen tot het exploiteren van het ondeelbare werk.

Als de voortgang van de exploitatie daar om vraagt, kan het van belang zijn de eindverantwoordelijkheid aan een van de auteurs of aan de uitgever of producent over te dragen. Ook kan het nuttig zijn om, voor zover dit mogelijk is, vast te leggen wat ieders aandeel is geweest en hoe men verder moet gaan als iemand zou afhaken. Bij een onoverkomelijke onenigheid tussen

de auteurs zou iedere auteur bijvoorbeeld in staat gesteld moeten worden om voort te borduren op zijn eigen bijdrage aan het werk.

Er kan echter sprake zijn van een zodanige onderlinge samenwerking dat scheiding niet mogelijk is. Dit is onder meer het geval als het werk het resultaat is van voortdurende gezamenlijke bespreking, waarbij er mogelijk één persoon is die hoofdzakelijk de inhoud bedenkt en een ander die hoofdzakelijk schrijft, denk bijvoorbeeld aan een ghostwriter. In dergelijke gevallen is het van belang vast te leggen wie onder welke voorwaarden het auteursrecht op het werk mag uitoefenen.

Als de makers vooraf geen duidelijke afspraken hebben gemaakt en er een geschil over de voortgang van de exploitatie ontstaat, is het denkbaar om via een kort geding medewerking van de andere auteurs af te dwingen, bijvoorbeeld als deze zich onredelijk opstellen en in feite misbruik maken van hun recht. Het is natuurlijk beter als in goed onderling overleg over de scheiding en het herstel van individuele uitoefening van rechten over het bronmateriaal afspraken kunnen worden gemaakt. Verstandig is om dit in een zo vroeg mogelijk stadium te doen: bijvoorbeeld voordat men daadwerkelijk het 'maakproces' ingaat. Een bekend voorbeeld zijn John Lennon en Paul McCartney die gedurende lange tijd met elkaar afspraken het auteursrecht te delen op liedjes die zij apart of gezamenlijk schreven. Een ander voorbeeld is de band Queen die een dergelijke afspraak pas in het laatste stadium van hun carrière maakte, terwijl zij eerder zowel tijdens het creatieproces als bij de keuze van bijvoorbeeld singles tegen elkaars belangen als auteur van het ene of het andere nummer opliepen. Het is een keuze hierover afspraken te maken of niet. Aan te raden is hoe dan ook, liefst vooraf, helderheid te hebben over ieders rol en ieders rechten, ook omdat achteraf, zeker bij een ondeelbaar werk, zeer moeilijk objectief bewijsbaar is hoe de verhoudingen in bijdrage hebben gelegen.

Als een werk bestaat uit van elkaar te onderscheiden delen, bijvoorbeeld tekst en illustraties, door verschillende auteurs geschreven hoofdstukken of de songtekst en de compositie van een lied, is er sprake van een 'deelbaar werk'.

Het gaat dan in feite om een combinatie van meerdere werken waarop verschillende auteurs hun eigen auteursrecht kunnen uitoefenen. Voor de exploitatie van het gehele werk kan echter geen van de auteurs beslissen over de rechten van de andere auteurs en is het dus verstandig om daarover, net zoals bij ondeelbare werken, vooraf afspraken te maken. Sommige songwriterduo's kiezen er om die reden bijvoorbeeld voor tekst en muziek beiden te delen, in plaats van tekst en muziek gescheiden te claimen.

De vraag is echter of iedere auteur zijn individuele bijdrage aan een deelbaar werk afzonderlijk mag exploiteren. De Auteurswet bevat hierover geen bepalingen, met als uiterste consequentie dat iedere auteur mag beslissen wat er verder met zijn eigen bijdrage gebeurt. Dit kan onwenselijk zijn voor de gezamenlijke exploitatie van een werk. Als een van de auteurs zijn eigen bijdrage ook elders publiceert, kan de gezamenlijke exploitatie daar schade van ondervinden.

De Belgische Auteurswet regelt deze situatie bijvoorbeeld wel: de auteurs mogen, tenzij anders geregeld, met niemand anders samenwerken in verband met hun bijdrage. Wel behouden zij het recht om hun individuele bijdrage afzonderlijk te exploiteren, maar alleen zo, dat dit de exploitatie van het gezamenlijke (deelbare) werk niet hindert. Dit betekent dat de auteur die een bijdrage levert aan bijvoorbeeld een bundel verhalen, niet zonder toestemming van zijn medeauteurs zijn bijdrage mag leveren aan een met andere auteurs samen te stellen bundel. Hij mag zijn bijdrage wel publiceren in een eigen bundel, tenzij deze over hetzelfde onderwerp gaat en zich op dezelfde doelgroep richt en daardoor concurreert met het gezamenlijke werk. Zo mag een tekstschrijver van een lied zijn tekst niet zomaar aan een componist geven om voor een ander lied te gebruiken, maar mag hij wel zijn teksten bundelen en in boekvorm uitgeven.

Naar Nederlands recht zal de rechter wellicht tot hetzelfde resultaat komen op grond van zijn uitleg van de redelijkheid en billijkheid die de medeauteurs over en weer in acht moeten nemen.

[Artikel 26 Auteurswet]

2.3 WERKEN GEMAAKT IN OPDRACHT

Veel opdrachtgevers denken dat zij over het auteursrecht kunnen beschikken als zij iemand opdracht hebben gegeven om een werk te schrijven, een ontwerp te maken, iets te vertalen, een foto te maken, iets te programmeren of een willekeurig ander auteursrechtelijk beschermd werk te vervaardigen, en zij daarvoor hebben betaald. Dit is een groot misverstand: niet de opdrachtgever, maar degene die de opdracht uitvoert is en blijft de auteur van het werk. De opdrachtgever dient toestemming van de auteur te hebben voor het reproduceren en aan het publiek beschikbaar stellen van het in opdracht vervaardigde werk.

De opdrachtgever heeft betaald voor het vervaardigen van het werk, maar daarmee nog niet automatisch voor de exploitatierechten. Bovendien zal de opdrachtgever altijd rekening moeten houden met de morele rechten van de auteur. Om niet voor verrassingen te komen staan, doet iedere opdrachtgever er verstandig aan afspraken vast te leggen over het gebruik dat hij nu en eventueel in de toekomst mag maken van het werk waarvoor hij opdracht heeft gegeven.

Een opdrachtgever staat zonder schriftelijke afspraken over het gebruik niet helemaal met lege handen, want vaak kan uit de afspraken die voor de opdracht zijn gemaakt worden afgeleid waarvoor het werk is bedoeld en kan hieruit impliciet toestemming voor dat gebruik worden afgeleid. Maar de opdrachtgever heeft zonder schriftelijke afspraak geen exclusieve exploitatierechten. De opdrachtgever kan van dat werk ook niet zomaar een, op het moment van de opdracht niet voorzien, ander gebruikmaken. De opdrachtgever mag zichzelf ook niet zomaar tot auteur bestempelen (bijvoorbeeld via vermelding in de copyright notice) zonder nadere afspraak met de auteur over naamsvermelding (zie verder hoofdstuk 5).

Alleen in het geval dat de opdrachtgever het ontwerp van het werk heeft bedacht en het werk bovendien onder zijn leiding en toezicht tot stand is gebracht, wordt de opdrachtgever als maker aangemerkt. In de praktijk zal dit echter niet snel het geval zijn, want hiervan is alleen sprake als de opdrachtnemers louter de opdracht uitvoeren zonder enige persoonlijke creatieve inbreng en verantwoordelijkheid, zoals bijvoorbeeld werkateliers die het werk van beeldend kunstenaar Jeff Koons naar zijn ontwerp en instructies uitvoeren. Een opdrachtgever die bijvoorbeeld het concept bedenkt en leiding en toezicht uitoefent over de totstandkoming van het werk, kan zich er toch niet op beroepen de enige maker te zijn wanneer hij – zoals in de regel het geval is – de uitvoerende auteurs vrijheid laat in hun eigen creatieve inbreng.

De Hoge Raad heeft in het arrest *'Fire over England I'* van 28 juni 1940 (NJ 1941/110) bepaald dat wanneer de schepper van de grondgedachte van het werk gebruikmaakt van personen wier arbeid min of meer van scheppende aard is, 'dat het auteursrecht uitsluitend aan de schepper van de grondgedachte toekomt, indien deze zijn medewerkers zodanig door leiding en toezicht heeft geïnspireerd, dat te hunnen opzichte van een eigen schepping niet kan worden gesproken'.

Om als opdrachtgever de enige maker te zijn zou er sprake moeten zijn van een dermate nauwgezet geregisseerde opdracht dat de bijdrage van de uitvoerders van de opdracht niet meer dan uitvoeringstechnische handelingen zijn zonder enig persoonlijk stempel van de uitvoerders.

Wanneer het uitoefenen van leiding en toezicht niet zó ver is gegaan dat de opdrachtgever als de enige maker van het werk geldt, maar hij wel een eigen creatieve inbreng heeft gehad, kan de opdrachtgever wel medeauteur van het werk zijn. Hiervan kan sprake zijn als de opdrachtgever (of een werknemer van de opdrachtgever) bijvoorbeeld een origineel en uitgewerkt concept heeft geleverd of anderszins een bepalende inhoudelijke rol bij de totstandkoming van het werk heeft gehad. Ook hierover is het verstandig vooraf afspraken vast te leggen over wat dit betekent voor de verdere samenwerking en besluiten over de exploitatie van het werk.

[Artikel 6 Auteurswet]

2.4 DE BEWERKER, VERTALER EN PARODIST

Een bewerking is 'een verveelvoudiging in gewijzigde vorm van het oorspronkelijke werk', bijvoorbeeld een vertaling, sampling (muziekfragmenten verwerken in een nieuwe compositie), een arrangement (zie paragraaf 1.4.k) of verfilming. De bewerker wordt auteur als hij zijn persoonlijk stempel op de bewerking heeft weten te drukken en zijn bewerking een eigen persoonlijk karakter heeft gekregen. De bewerker heeft dan een zogenoemd 'afgeleid auteursrecht', dat wil zeggen: de bewerker kan zijn bewerking slechts exploiteren wanneer hij hiervoor de toestemming heeft van de auteur(s) van het originele werk.

Een vertaler die een vertaling tot stand brengt, is de auteur van de vertaling. Mogelijk met uitzondering van technische en letterlijke vertalingen (bijvoorbeeld via een computervertaalprogramma) zal een vertaling doorgaans voor auteursrechtelijke bescherming in aanmerking komen. Een vertaler moet en kan in de regel heel veel woordkeuzes maken, en zeker bij poëzie en andere literaire werken wordt veelal gesproken van 'herschepende vertalingen', juist vanwege de grote persoonlijke inbreng van een vertaler bij die bewerkingen. De vertaler heeft het auteursrecht op de vertaling, onverminderd het auteursrecht dat op het oorspronkelijke werk rust.

Iedereen die een werk in een vreemde taal in de Nederlandse taal wil publiceren, of anderszins een bewerking van bijvoorbeeld een foto of een muziekstuk wil openbaar maken of uitbrengen, heeft daarvoor de toestemming van de auteur van het oorspronkelijke werk nodig zolang dat werk nog auteursrechtelijke bescherming geniet. Hiervoor kan men zich in praktijk het beste wenden tot de uitgever van het oorspronkelijke werk, want die weet wie de vertaalrechten bezit: de uitgever zelf of de auteur, dan wel zijn agent. Iedereen die een vertaalde uitgave of iedere andere bewerking wil exploiteren, moet rekening houden met het feit dat hiervoor niet alleen de toestemming nodig is van de rechthebbenden op het oorspronkelijke werk (de maker of zijn uitgever of producent), maar ook van de rechthebbenden op de vertaling of bewerking (de vertaler, bewerker en/of de uitgever of producent van de vertaling of bewerking).

Bij muziek is het gebruikelijk een 'autorisatie' van de muziekuitgever te vragen als men voor een bewerking auteursrechten wil kunnen claimen.

In de praktijk ontstaat vaak discussie over de vraag of iets plagiaat, een bewerking of een geheel nieuw werk is. Die discussie heeft een extra dimensie gekregen door de eenvoud waarmee iedereen dankzij internet en voortschrijdende technologische ontwikkelingen 'nieuwe' creaties kan maken van bestaande teksten, geluiden en beelden, om die weer met iedereen via internet te delen (de zogenoemde '*user generated content*').

In hoofdstuk 1 is al aan de orde geweest dat ideeën en feitelijke gegevens niet door het auteursrecht worden beschermd. Wel beschermd worden de vormgeving en de persoonlijke uiting van de maker. Wanneer de persoonlijke elementen uit een oorspronkelijk werk in een bewerking worden overgenomen, is toestemming van de oorspronkelijke auteur vereist. Het is lang niet altijd duidelijk of de bewerker zich alleen maar heeft laten inspireren door een werk en eventueel alleen maar feitelijke gegevens of voor dat onderwerp noodzakelijke overeenstemmende kenmerken heeft gebruikt (dan is hij auteur van het geheel nieuwe werk), of dat hij beschermde elementen heeft overgenomen.

Dit is altijd een feitelijke beoordeling die gemaakt wordt door de twee werken naast elkaar te leggen, en soms is daarvoor de hulp van deskundigen bij nodig. Buma/Stemra beschikt over

een Vaste Commissie Plagiaat die bij geschillen tussen aangeslotenen hierover een oordeel kan vellen.

Bij iedere bewerking is het morele recht van de auteur van het oorspronkelijke werk in het geding. De bewerker moet ervoor zorgen dat hij het oorspronkelijke werk en de auteur daarvan in hun waarde laat. De auteur van het oorspronkelijke werk zal dit ongetwijfeld laten meewegen bij zijn beslissing of hij al dan niet toestemming verleent voor de bewerking. Ook in het geval de vertaal- of bewerkingsrechten bij de (muziek)uitgever of een agent liggen, behoudt de oorspronkelijke auteur zijn persoonlijkheidsrechten en dient daarmee dus rekening gehouden te worden (zie paragraaf 3.6).

Een parodie is in feite ook een bewerking en daarom zou toestemming van de maker van het oorspronkelijke werk in beginsel nodig zijn. Omdat de maker niet altijd gecharmeerd zal zijn van een parodie, zou dat de mogelijkheden voor satire kunnen beperken. De Auteurswet kent echter een uitzondering waardoor voor het maken van een parodie geen toestemming van de oorspronkelijke maker nodig is, mits aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan. Soms kan de parodie ook als een nieuw werk worden aangemerkt als juist het contrast met het origineel overheerst. Ook is bij een parodie van belang of er geen verwarring kan ontstaan over de vraag of het een parodie of een werk van de oorspronkelijke maker betreft.

In een rechtszaak over een 'seksparodie' van Suske & Wiske door 'Willy Dondersteen' oordeelde de rechter bijvoorbeeld dat de parodie op zich was toegestaan, maar niet in de gepubliceerde vorm, die in opmaak en typografie van de cover te veel gelijkenis met de reguliere reeks stripalbums vertoonde en daardoor verwarring kon zaaien bij een potentiële consument.

Of er nu wel of niet toestemming nodig was van een maker van het oorspronkelijke werk voor de bewerking, vertaling of parodie, feit blijft dat de makers van een voldoende originele bewerking, vertaling of parodie auteursrecht op hun bewerking kunnen uitoefenen. Als iemand anders weer gebruik wil maken van die bewerking, is in beginsel ook toestemming van de bewerker vereist.

In hoofdstuk 4 leest u meer over het gebruikmaken van werk van anderen en wanneer daar onder voorwaarden geen toestemming voor nodig is als gevolg van een beperking op het auteursrecht van de maker.

[Artikel 13 Auteurswet]

2.5 DE VERZAMELAAR

Wanneer een werk bestaat uit afzonderlijke werken van twee of meer personen, dan wordt degene onder wiens leiding en toezicht dat werk tot stand is gebracht

aangemerkt als de auteur van de verzameling, verder te noemen de ‘verzamelaar’. Dat de verzamelaar het recht krijgt op het verzamelde werk, betekent niet dat er geen auteursrecht meer rust op de afzonderlijke werken. Dit houdt in dat de samensteller van een bloemlezing, encyclopedie, verzamelalbum, databank of een andere bundeling van meerdere afzonderlijke werken, maar ook de redactie van een krant, tijdschrift of website, het auteursrecht kan uitoefenen op die verzameling.

Dit geldt uiteraard alleen wanneer die verzameling als zodanig een oorspronkelijk werk is. De verzamelaar kan zich alleen als maker op het auteursrecht op de verzameling beroepen als de verzameling een persoonlijk karakter heeft op grond van de originele selectie en samenstelling. Daarbij is het overigens niet van belang of het verzamelde materiaal op zich door het auteursrecht wordt beschermd. In hoofdstuk 1 is al opgemerkt dat ook een verzameling van feitelijke gegevens of van wetgeving een originele verzameling kan opleveren op grond van een originele selectie van de gegevens. Origineel is dus niet om de gegevens in alfabetische of chronologische volgorde te zetten, maar een zodanige selectie en samenstelling dat daarin het persoonlijk stempel van de maker is terug te vinden.

Het auteursrecht op de verzameling laat onverlet het auteursrecht van de auteurs op de verzamelde artikelen, illustraties en andere bijdragen die auteursrechtelijke bescherming genieten. Voor publicatie van een originele verzameling auteursrechtelijk beschermde werken is daarom evenals bij een bewerking toestemming vereist van de samensteller (bijvoorbeeld de redactie) en van de rechthebbenden op de afzonderlijke werken.

De verzamelaar kan optreden tegen iedereen die zonder toestemming gebruikmaakt van die verzameling.

De producent van een gegevensverzameling die door een substantiële investering tot stand is gebracht, weet zijn inspanning en investering in een databank ook beschermd op grond van de afzonderlijke wettelijke bescherming voor databanken, ongeacht of de inhoud door het auteursrecht wordt beschermd. (Zie voor het begrip ‘databank’ paragraaf 1.4.1, en voor de rechten die de producent daaraan kan ontlenuen paragraaf 3.9.)

[Artikel 5 Auteurswet]

2.6 WERKEN GEMAAKT IN DIENSTVERBAND

De Nederlandse Auteurswet beschouwt de werkgever onder strikte voorwaarden als maker. Dit wordt ook wel het ‘werkgeversauteursrecht’ of het ‘fictieve makerschap’ genoemd. Als een werk binnen een dienstverband tot stand is gebracht, wordt de werkgever, tenzij anders overeengekomen, geacht de maker ervan te zijn, met alle rechten van dien.

Het is dus ‘regelend recht’, het auteursrecht berust bij de werkgever als werkgever en werknemer niet anders hebben afgesproken.

De Nederlandse Auteurswet gaat hierin ver, door de werkgever te bestempelen als maker van het werk, tenzij anders overeengekomen. Andere landen hebben voor andere oplossingen gekozen, zoals bijvoorbeeld een vermoeden van overdracht van de economische rechten. Het auteursrecht op werken in dienstverband is in Europa niet geharmoniseerd.

De ratio van het onderscheid tussen een werknemer en een freelance auteur is dat een freelance auteur doorgaans voor zijn inkomen afhankelijk is van de exploitatie van zijn werk, terwijl een werknemer een gegarandeerd salaris heeft en de werkgever het volledige exploitatierisico draagt. Met de toename van flexibele arbeidscontracten worden de praktische verschillen kleiner, maar voor de hoofdvraag ‘wie heeft het auteursrecht tenzij anders overeengekomen’ blijft dit in het auteursrecht een cruciaal verschil.

Door de werkgever als ‘maker’ aan te merken wordt ervan uitgegaan dat de werkgever ook de zogenoemde ‘morele rechten’ (ook wel ‘persoonlijksrechten’ genoemd) kan uitoefenen (zie over morele rechten paragraaf 3.6).

Echter, als het dienstverband inmiddels is beëindigd, dient de voormalige werkgever bij voortzetting van de exploitatie van het werk wel rekening te houden met de persoonlijkheidsrechten van zijn voormalige werknemers, bijvoorbeeld hun recht op naamsvermelding. Een rechtbank heeft wel eens bepaald dat in zo’n geval de persoonlijkheidsrechten wel door de feitelijke auteurs kunnen worden uitgeoefend. Heel zwart-wit ligt dit dus niet en het is daarom raadzaam voor werkgever en werknemer om hierover, bij voorkeur bij het aangaan van de arbeids-overeenkomst als alles nog koek en ei is, afspraken te maken.

De Auteurswet stelt wel strikte voorwaarden aan dit zogenoemde ‘fictieve makerschap’ van de werkgever.

In de eerste plaats moet er sprake zijn van een dienstverband in de zin van de wet. Dit kan zowel een arbeidsovereenkomst als een aanstelling als ambtenaar zijn. Langdurige contracten met freelancers maken de opdrachtgever nog geen werkgever. In arbeidsrechtelijke zin moet er sprake zijn van een zogenoemde ‘gezagsverhouding’.

In de tweede plaats moet de overeengekomen arbeid bestaan uit het vervaardigen van de desbetreffende auteursrechtelijk beschermde werken. De auteur moet dus ofwel zijn aangesteld om die werken te maken (bijvoorbeeld een journalist of een redacteur), ofwel binnen de uitoefening van het dienstverband opdracht hebben gekregen om die werken te maken en daarmee ook hebben ingestemd (bijvoorbeeld een leraar die opdracht heeft gekregen om lesmateriaal samen te stellen).

De Hoge Raad heeft in het arrest ‘*Van der Laan/Schoonderbeek*’ van 19 januari 1951 (NJ 1952/37) vastgesteld dat de werkgever Schoonderbeek het auteursrecht toekwam op het boek ‘*In de Amsterdamse Jordaan*’, dat op verzoek van de werkgever was geschreven door directiesecretaris Van der Laan met diens instemming.

Het dienstverband op zich is dus niet voldoende en het hoeft ook niet beslissend te zijn of het werk tijdens diensturen is vervaardigd, al zal dit in twijfelgevallen wel een aanwijzing zijn voor de beoordeling of er sprake is van een eigen initiatief of van een opdracht in het kader van het dienstverband. Deze twijfelgevallen zijn er geregeld, zeker wanneer zowel de werkgever als de werknemer niet beroepsmatig publiceren. Dan moet vaak achteraf worden vastgesteld wie de zeggenschap over het werk heeft, bijvoorbeeld wanneer een uitgever geïnteresseerd is in het uitgeven van het werk. Discussies doen zich dan ook vaak voor over de naamsvermelding of over de zeggenschap over een latere bewerking.

Werkgever en werknemer doen er ook verstandig aan schriftelijke afspraken te maken over het auteursrecht op het werk waartoe binnen een dienstverband incidenteel opdracht is verstrekt. De werknemer die werken vervaardigt dient zich te realiseren dat hij geen auteursrechten kan uitoefenen, tenzij hij daarover een afwijkende, bij voorkeur schriftelijk vastgelegde, afspraak heeft gemaakt. Dergelijke afwijkende afspraken kunnen ook in een collectieve arbeidsovereenkomst (cao) worden gemaakt.

Zo kent de cao voor het Uitgeverijbedrijf, in het deel dat gaat over journalistiek, afspraken over gebruik van het werk in een ander publiciteitsorgaan. Voor dit andere gebruik is toestemming van de journalist in dienstverband vereist.

In Nederland is bij herhaling uitgemaakt dat wetenschappelijke medewerkers aan een universiteit primair zijn aangesteld om onafhankelijk onderzoek te verrichten en om te doceren, niet om te publiceren. Het auteursrecht op hun publicaties wordt daarom door de rechter in voorkomende gevallen niet aan de universiteit, maar aan de auteur toegekend, tenzij anders is overeengekomen.

Hoewel deze gevolgtrekking niet onomstreden is, zou toepassing van het werkgeversauteursrecht, dat immers volledige zeggenschap over de inhoud van het werk veronderstelt, op gespannen voet kunnen staan met de waarborg tot onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek. De Nederlandse universiteiten hebben ervoor gekozen om bij cao met hun wetenschappelijk personeel af te spreken dat zij onder bepaalde voorwaarden het auteursrecht op het werk, dat in het kader van het dienstverband is ontstaan, kunnen vorderen door overdracht van het auteursrecht te verlangen ten behoeve van het gebruik door de universiteit in ruil voor een billijke vergoeding.

De werknemer kan het auteursrecht terugvorderen indien de universiteit geen gebruik (meer) van het werk maakt. De werknemer mag het verzoek weigeren, maar dan is de werkgever gerechtigd (loon)kosten in rekening te brengen.

De discussie over het auteursrecht op wetenschappelijk werk is in de praktijk ondervangen door de zogenoemde 'open access-regelingen' over het gebruiksrecht op artikelen in wetenschappelijke tijdschriften, geschreven door wetenschappers in dienst van de universiteit, zie paragraaf 7.5.